

ΙΙ. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Από τους προϊστορικούς χρόνους έως και το Μ. Αλέξανδρο

2. Η αρχαία Ελλάδα (από το 1100 ως το 323 π.Χ.)

2.2. Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.)

Πρόσθετα παραθέματα / πηγές

► Η γένεση της πόλης-κράτους - Η σημασία του θεσμού της πόλης-κράτους - Η οικονομική και κοινωνική οργάνωση:

Παράθεμα 1

Η συγκέντρωση της γης σε λίγα χέρια

«Συναντάμε σε διάφορες περιστάσεις, πόλεις που παίρνουν μέτρα για να περιορίσουν τη συγκέντρωση της γης: για παράδειγμα, απαγορεύουν την πώληση του τμήματος της πατρικής κληρονομιάς (Λευκάδα) ή δεν επιτρέπουν την πώληση παρά σε περιπτώσεις προφανούς ανάγκης (Λοκροί). Αντίθετα, βλέπουμε τον Ησίοδο να συμβουλεύει τον αδερφό του Πέρση να φροντίζει ώστε να αγοράζει την περιουσία των άλλων. Επίσης, στις αρχές του 6ου αιώνα, όταν διαδόθηκε στην Αθήνα ότι ο Σόλων θα καταργήσει τα χρέη, κερδοσκόποι, μας λέει ο Πλούταρχος, επωφελούνται για να αγοράσουν πολλά κτήματα επί πιστώσει (σημ.: δανείστηκαν χρήματα για την αγορά) ελπίζοντας ότι το χρέος τους θα διαγραφεί με τη μεταρρύθμιση».

P. Lonis, *La cite dans le monde grec*. 197.

Ερωτήσεις:

Από τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού διαβάσετε το παραπάνω κείμενο, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

- α. Σε ποια περίοδο της αρχαίας ελληνικής ιστορίας αναφέρεται το κείμενο;
- β. Ποια αλλαγή στο γαιοκτητικό καθεστώς των ελληνικών πόλεων καθιστά δυνατή τη συγκέντρωση της γης σε λίγα χέρια;
- γ. Ποιοι συγκεντρώνουν τη γη στα χέρια τους;
- δ. Γιατί οι πόλεις μεριμνούν για τον περιορισμό αυτού του φαινομένου;
- ε. Το ενδιαφέρον για την απόκτηση γης σε ποια συμπεράσματα οδηγεί σχετικά με τον χαρακτήρα της οικονομίας των ελληνικών πόλεων κατά την περίοδο αυτή;

Παράθεμα 2

Οι «όμοιοι»

«Δεύτερη πολιτική πράξη του Λυκούργου και πιο θαρραλέα ήταν η νέα διανομή της γης. Πραγματικά επικρατούσε φοβερή ανωμαλία, πολλοί ακτήμονες και άποροι συσσωρεύονταν στην πόλη και ο πλούτος είχε συγκεντρωθεί ολοκληρωτικά σε λίγους. Επιδιώκοντας λοιπόν να απομακρύνει την αλαζονεία, το φθόνο, τη μοχθηρία και την ακολασία και τα ακόμη μεγαλύτερα και παλαιότερα απ' αυτά νοσήματα κάθε πολιτείας, δηλαδή τον πλούτο και τη φτώχεια, έπεισε τους πολίτες να μοιράσουν από την αρχή τη χώρα και να ζουν όλοι ίσοι και εξομοιωμένοι στην περιουσία.... Συνοδεύοντας δε τους λόγους του με έργα, την υπόλοιπη Λακωνική διαίρεσε σε

τριάντα χιλιάδες κλήρους για τους περίοικους, και τη χώρα που ανήκε στο άστυ, δηλαδή στη Σπάρτη, σε εννιά χιλιάδες (σημ.: για τους Σπαρτιάτες πολίτες».

Πλούταρχος, *Παράλληλοι Βίοι*, Λυκούργος, 8.

Ερωτήσεις:

Αφού διαβάσετε το παραπάνω κείμενο, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

α. Να περιγράψετε τις συνθήκες ζωής των Σπαρτιατών μετά τη νέα διανομή της γης και να εξηγήσετε γιατί αποκαλούνταν «ομοίοι».

β. Να εξετάσετε αν η νομοθεσία του Λυκούργου πέτυχε ή όχι να εξαλείψει κάθε ανισότητα μεταξύ των Σπαρτιατών.

Παράθεμα 3

«Ποια γνωρίσματα είχε ένα αρχαίο κράτος που χαρακτηριζόταν ως πόλις; Ο Αριστοτέλης είχε δώσει πολλούς ορισμούς που μπορούν να διακριθούν σε δύο ομάδες. Στους ορισμούς της πρώτης ομάδας η πόλις χαρακτηρίζεται: κοινωνία, ανώτερο είδος κοινωνίας, τέλεια και αυτάρκης κοινωνία σύνθετη από γένη και κώμες που έχει σκοπό την επιβίωση και την ευζωία των μελών. Οι ορισμοί της δεύτερης ομάδας συμπίπτουν στο ότι ταυτίζουν την πόλιν με τους πολίτες της: πόλις είναι οι πολίτες, μια ομάδα πολιτών ικανών να έχουν αυτάρκεια ζωής, μια κοινωνία πολιτών ισότιμων μεταξύ τους. Όπως βλέπουμε, κανείς από τους ορισμούς αυτούς δεν συσχετίζει την πόλιν ως κράτος με την πόλιν ως οικιστική μονάδα. Επίσης κανένα άλλο αρχαίο κείμενο δεν υπαινίσσεται τέτοια σχέση... Όπως τα φυλετικά κράτη έτσι και τα κράτη τύπου πόλεως ονομάζονταν με το εθνικό των πολιτών και όχι με ένα τοπωνύμιο: Αθηναίοι, Θηβαίοι, Συρακούσιοι, όχι Αθήναι, Θήβαι, Συρακούσαι. Η ονομασία των κρατών με τοπωνύμια που επικρατεί σήμερα (Ελλάς, Ιταλία, Δανία...) κατάγεται από τους Ρωμαίους».

Μ. Σακελλαρίου, *Οι πρώτες πόλεις, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Β΄, σ. 47.

Παράθεμα 4

«Ένας Έλληνας της αρχαιότητας μπορούσε να εκφράσει την έννοια της Αθήνας τόσο ως κοινότητα, όσο και ως πολιτικής μονάδας λέγοντας μόνο οι Αθηναίοι, ενώ η λέξη Αθήνα δεν είχε καμία άλλη έννοια πλην της γεωγραφικής. Πήγαιναν στην Αθήνα αλλά έκαναν πόλεμο με τους Αθηναίους. Αυτό που εξέφραζε την κοινότητα ήταν, λοιπόν, οι άνθρωποι και όχι η γεωγραφική τοποθεσία».

Μ. Finley, *Le premier temps de la Grece*, σ. 110-111.

Ερωτήσεις:

Αφού μελετήσετε προσεκτικά τα παραθέματα 3 και 4 και με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις που αποκομίσατε από το σχολικό σας εγχειρίδιο:

α. Να προσδιορίσετε και να αναλύσετε το περιεχόμενο της έννοιας πόλις-κράτος, όπως παρουσιάζεται από τον Αριστοτέλη.

β. Να προσδιορίσετε και να αναλύσετε το περιεχόμενο της έννοιας «φρατρία».

γ. Να εντοπίσετε την ετυμολογική προέλευση της λέξης.

► Τα πολιτεύματα:

Παράθεμα 1

Αντιπαραβολή μοναρχίας και τυραννίας

«...Παραμένει αληθινό πως οι εξελεγμένες ελληνικές πόλεις ήταν εχθρικές στην ιδέα της μοναρχίας, κι αυτό ήταν ένα αίσθημα στο οποίο μπορούσαν να κάνουν έκκληση οι πολιτικοί ρήτορες... Ο Ισοκράτης στον Πανηγυρικό του το 380 π.Χ., κατηγορεί τους Σπαρτιάτες γιατί υποστηρίζουν τόσο τον Διονύσιο, τύραννο των Συρακουσών όσο και τον Αμύντα, βασιλιά της Μακεδονίας: προφανώς στηρίζεται στο γεγονός ότι βρίσκει στους αναγνώστες του μια γενική αντιπάθεια προς τα μοναρχικά καθεστώτα αυτά καθεαυτά (Σόλων 9, Θέογνης 52, Ισοκράτης Πανηγυρ. 125-6)... Ο Αριστοτέλης διακρίνει τη βασιλεία, σαν την αγαθή μορφή της μοναρχίας, από την τυραννία, που είναι η κακή μορφή της, αντίθεση που ο Ξενοφών αποδίδει στον Σωκράτη, δάσκαλο δικό του και του Πλάτωνα... Στα χρόνια του Πλάτωνα ο κοινός τύπος φιλομοναρχικής επιχειρηματολογίας βρίσκεται στους λόγους του Ισοκράτη, Φίλιππος και Προς Νικοκλέα, αλλά αυτοί απευθύνονται στον βασιλιά Φίλιππο της Μακεδονίας και σ' έναν Κύπριο πρίγκιπα, δηλαδή σε άρχοντες απομακρυσμένων περιοχών όπου υπήρξε κάποια παράδοση μοναρχίας... Έχει συχνά σημειωθεί πως στο υπέροχο κομμάτι για τους φιλοσόφους - βασιλιάδες στο 5ο βιβλίο της Πολιτείας (473 ce) ο Πλάτων εκθέτει τις απόψεις με πολύ δισταγμό και γνωρίζει πολύ καλά πως πρόκειται να πει κάτι παράξενο που προφανώς δεν θ' αρέσει στον κόσμο: το παράδοξο δεν βρίσκεται μόνον στην πρόταση του Πλάτωνα ότι θα πρέπει ν' ανατεθεί η διακυβέρνηση στους φιλοσόφους, αλλά εξίσου στην πρόταση του ότι θα πρέπει ν' ανατεθεί η διακυβέρνηση σε βασιλείς... Η άποψή του (Πλάτωνα) για μια ιδανική διακυβέρνηση από έναν αγαθό βασιλιά επέδρασε στους θεωρητικούς της πολιτικής, μ' έναν τρόπο που ήταν ίσως ακόμα πιο αξιοθαύμαστος επειδή κανείς εκείνη την εποχή δεν περίμενε να εφαρμοστεί αυτή η ιδέα σε μια ελληνική πόλη. Έτσι η έννοια του βασιλιά σώθηκε, από την κριτική πως οι μονάρχες φέρονταν καμιά φορά άσχημα. Εγκλήματα γίνονταν από τυράννους, όχι από βασιλείς, κι όταν στην πραγματικότητα (κι όχι στη θεωρία) οι Μακεδόνες βασιλιάδες κατέκτησαν τον ελληνικό και τον ασιατικό κόσμο, θεωρήθηκε αυτό η θεωρητική βάση για να τους δεχτούν, καθώς και ένας ξαφνικός καταγισμός από φιλοσοφικές διατριβές «περί βασιλείας» παρουσιάστηκε».

A. Andrewes, *Η τυραννία στην Αρχαία Ελλάδα*, σελ. 37 και εξής.

Παράθεμα 2

«Οι βασιλείς αναδείχθηκαν με τη θέληση των υπηκόων τους και το αξίωμά τους έγινε κληρονομικό, διότι οι προκάτοχοί τους ευεργέτησαν το λαό. Οι γενάρχες δηλαδή αυτών των βασιλέων είχαν λάβει το αξίωμα ως αμοιβή για τις υπηρεσίες τους και οι εξουσίες που είχαν και τα προνόμια που απολάμβαναν ήταν σχεδόν τα ίδια με των φυλετικών αρχηγών».

Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1285b, 4-5.

Ερώτηση:

Αφού μελετήσετε τις απόψεις που κατατίθενται στα δύο κείμενα, να αναφερθείτε στις διαφορές της βασιλείας από την τυραννίδα.